

Kaimo plėtros priemonės „Standartų laikymasis“ įtaka pieno ūkių vystymuisi Lietuvoje

Ina Skurdenienė,

Vytautas Ribikauskas,

Gediminas Vaičionis

*Lietuvos veterinarijos akademijos
Gyvulininkystės institutas,
R. Žebenkos 12, LT-82317 Baisogala,
Radviliškio r.,
el. paštas lgi@lgi.lt*

Pieno ūkio modernizavimas bei restruktūrizavimas yra viena prioritetinių pieno ūkio plėtros krypčių: investicijos reikalingos pieno gamybos efektyvumui, žaliavinio pieno kokybei gerinti, veterinarijos ir higienos, aplinkosaugos reikalavimams įgyvendinti. Tyrimų tikslas – įvertinti dabartinę gamybinę padėtį šalies pieninės galvijininkystės sektoriuje vykdomos kaimo plėtros priemonės „Standartų laikymasis“ kontekste bei numatyti ateities gaires šalies pieno ūkiuose. Tyrime dalyvavo smulkūs ir vidutiniai pieno gamybos ūkiai – fiziniai ūkio subjektai, dalyvavusieji 2004–2005 m. Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonėje „Standartų laikymasis“. 71% tirtų ūkių teikė paraiškas dalyvauti abiejose paramos priemonėse, siekė gauti paramą tiek Pieno, tiek Nitratų direktyvai įgyvendinti. 29% ūkių teikė paraiškas tik pagal Pieno direktyvos priemonę. Ūkių, siekiančių paramos vien Nitratų direktyvos reikalavimams įgyvendinti, nebuvo. Pagrindinės ūkininkų investicijų kryptys buvo gamybinų pastatų renovacija ir naujų statyba, šaldymo bei melžimo, mėšlo utilizavimo įrangos įsigijimas. Tai pirmieji Lietuvoje tokie tyrimai, kurių metu atlikta ir pateikta demografinė ūkininkų, dalyvaujančių kaimo plėtros priemonėje „Standartų laikymasis“, analizė, apibendrinta jų ūkių numatoma plėtra, išanalizuotos gyvulių laikymo ir pieno gamybos technologijos, atskleistas investicijų į tam tikras gamybos priemones pasiskirstymas.

Raktažodžiai: kaimo plėtra, parama, gyvulininkystė, pieno ūkis, aplinkosauga, technologijos, įdarbinimas, investicijos

IVADAS

Lietuvoje daug dėmesio skiriama kaimo plėtrai, apimančiai kaimo gyventojų gyvenimo kokybės gerinimą, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros bendruomeninių ryšių tobulinimą, siekiant užtikrinti tolygų, šalies regionų ypatumus atitinkantį, ekonominį ir socialinį kaimo vietovių vystymąsi, kultūros, kraštovaizdžio ir gamtinės aplinkos išsaugojimą. Todėl kinta žemės ūkio politika, paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai santykis, daugiau lėšų skiriama kaimo plėtros politikos priemonėms įgyvendinti (Ribašauskienė 2004: 63–71). Žemės ūkio, kaip daugiasektorinės ūkio šakos, ilgalaikės ekonominės plėtros pagrindas priklauso nuo visapusės esamos padėties ir tendencijų analizės bei objektyvaus perspektyvų įvertinimo (Boyazoglu 1998: 1–14; Poviliūnas 2002: 14–20).

Pagal gamybos išlaidas pienas yra konkurencingiausias produktas. Jo gamybos išlaidos Lietuvoje, palyginti su kitomis ES šalimis, mažesnes dėl mažiau apmokamo darbo, pigesnio kapitalo ir pašarų (Ribašauskienė 2004: 63–71).

Lietuvoje pagamintas pienas sudaro 0,3% pasaulinės pieno gamybos, o lietuviškų pieno produktų eksportas – 0,8% pasaulinio pieno produktų eksporto (Ribašauskienė 2004). Pieno ūkis – viena svarbiausių šalies žemės ūkio šakų, turintis ne tik ekonominę, bet ir socialinę reikšmę. Pieno produktų eksportas į ES šalis didesnis už importą 5 kartus. Jis sudaro per 30% viso žemės ūkio ir maisto produktų eksporto į šias šalis. Didžiausią paklausą iš pieno produktų turi sūriai ir lieso pieno milteliai. Jie pasižymi gera kokybe, atitinkančia ES standartus. Kainos daug mažesnės už vidutines kainas ES šalyse: sūrio – per 1,7 karto, lieso pieno miltelių – apie 1,3 karto (Lietuvos..., 2004).

Pieno ir jo produktų ES bendrosios rinkos organizavimo pradžia – 1968 metai, kai buvo priimtas Europos Tarybos reglamentas Nr. 804/68/EEB, vėliau pakeistas reglamentu Nr. 1255/1999/EB. Pagrindinis bendrosios pieno politikos tikslas – didinti ES pieno ir pieno produktų konkurencingumą palaikant pieno gamintojų pajamas. Iki 2009 m. Lietuva galės vidaus rinkoje naudoti vartojamą įvairesnio nei ES asortimento pieną. Nuo narystės ES pradžios Lietuvos pieno ūkiai turi atitikti ES veterinarijos ir higienos reikalavimus (Ribikauskas, Vaičionis 2004: 63–75; Rushen 2003: 199–214; Urbšienė 2005: 66–71).

Siekiant įgyvendinti ES kaimo vietovių plėtros strategijų principus, keičiamas paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai santykis, vis didesnę struktūrinių fondų lėšų dalį skiriant kaimo plėtrai. Lietuvai įstojus į ES, kaimo gy-

ventojai įgijo teisę į finansinę paramą iš ES struktūrinių fondų. Reglamente 1257/1999 numatytos kaimo plėtros priemonės tam tikruose ES regionuose finansuojamos iš skirtingų šaltinių. Lietuvoje, kaip ir kituose 1 tikslo regionuose, įgyvendinamos kaimo plėtros priemonės, finansuojamos iš dviejų šaltinių: kompensacinės išmokos – iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo Garantijų dalies, investicinės priemonės – iš šio fondo Orientavimo dalies. Be to, Lietuvoje būtina sparčiau rengti ir įgyvendinti Lietuvos sąlygomis pritaikytas aplinkosaugos priemones, o aplinkosaugos programų svarba, panaudojant struktūrinių fondų paramą, ypač akcentuojama Bendrosios žemės ūkio politikos reformos nuostatose (HELCOM 1998: 73; Poulsen 1998; Ribikauskas, Vaičionis 2004: 63–75). ES-15-oje šalių parama agrarinės aplinkosaugos priemonėms per dvejus metus išaugo vidutiniškai 4,3%, kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros priemonėms – 11,1% (Ribašauskienė 2004: 63–71). Žemės ūkyje svarbiausi sutelktos taršos šaltiniai – gyvulininkystės fermos. Gyvulininkystės veiklos pasekmė – pasaulinė metinė 20 Tg (1 TG = 10¹² g) amoniakinio azoto emisija į atmosferą. Apskaičiuota, kad gyvulininkystėje į aplinką išskiriama 88% amoniako ir 22% metano bendrosios šių dujų emisijos Žemėje. Amoniakui garuojant nuo paviršių tvarte ir iš mėšlo laikymo vietų, su kritulių vandeniu iš mėšlidžių išsiplaukiant maisto medžiagoms, užteršiama aplinka, o mėšle lieka mažiau azoto, fosforo ir kalio, didėja šių medžiagų nuostoliai ir blogėja organinių trąšų kokybė, neracionaliai naudojamos mineralinės trąšos, o tai ir įrodė atlikti tokio pobūdžio moksliniai tyrimai Jungtinėje Amerikos Valstijose, Danijoje ir Lietuvoje (Herren 1994; Poulsen, Kristensen 1998; Vaičionis, Ribikauskas 2003). Pastaraisiais metais Lietuvos ūkininkai pradeda diegti naujas šalyje šalto tipo karvių laikymo technologijas, laikant gyvulius atviro tipo karvidėse. Maisto medžiagų balansas tokio tipo tvartuose yra mažai tirtas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, kadangi klasikiniiais metodais sunku nustatyti amoniako emisiją. Atlikus eksperimentinius tyrimus laboratorinėmis ir gamybinėmis sąlygomis nustatyta, kad atviruose galvijų tvartuose azoto nuostoliai gali padidėti 3–4 kartus (dėl oro apykaitos padidėjimo), o žiemą – sumažėti iki 3 kartų (dėl žemesnės oro temperatūros). Baltijos jūros regiono valstybės yra numačiusios žemės ūkyje išskiriamo amoniako kiekį sumažinti nuo esamų 50% iki 30% 2010 m. ir 25% – 2030 m. (Ribikauskas, Vaičionis 2004; Vaičionis, Ribikauskas 2003).

Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano priemonėje „Standartų laikymasis“¹ siekiama dalinai kompensuoti

¹ 1992 m. birželio 16 d. Tarybos direktyvos Nr. 92/46/EEB, nustatančios sveikatos taisykles žaliavinio pieno, termiškai apdoroto pieno produktų gamybai ir tiekimui į rinką (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2003 m. rugsėjo 29 d. Tarybos direktyva (EB) Nr. 85/2003), toliau – Pieno direktyva bei 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvos Nr. 91/676/EEB dėl vandens apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių, toliau – Nitrataų direktyva.

ūkininkų, žemės ūkio bendrovių, kooperatinių bendrovių ir kitų žemės ūkio veiklos subjektų išlaidas, daromas vykdant ES direktyvas. Aplinkosaugos, maisto saugos, gyvūnų gerovės, sveikatos ir darbo saugos standartus, nurodytus Europos Tarybos reglamente Nr. 1782/2003, nustatančius bendrąsias taisykles tiesioginės paramos schemoms pagal BŽŪP ir numatančius tam tikras paramos schemas ūkininkams, pastarieji privalės įgyvendinti iki 2007 m. sausio 1 d. Minėtų standartų įdiegimas pareikalaus iš Lietuvos ūkininkų nemažų laiko sąnaudų ir finansinių investicijų (Lietuvos... 2004).

Tyrimo objektas – smulkūs ir vidutiniai pieno gamybos ūkiai – fiziniai ūkio subjektai, dalyvavę 2004–2005 metais Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonėje „Standartų laikymasis“ (Pieno direktyva, Nitrataų direktyva). Pagal šią priemonę atitinkančiomis reikalavimus išlaidomis pripažįstamos:

Išlaidos, susijusios su Pieno direktyvos reikalavimų vykdymu: naujos pieno melžimo ir šaldymo įrangos įsigijimas; elektros ir vėdinimo sistemų įrengimas ar rekonstravimas; gamybinių pastatų, patalpų rekonstravimas; vandens tiekimo ir kanalizacijos sistemų įrengimas; gyvulių laikymo vietų įrengimas; kenkėjų naikinimo priemonių įsigijimas. Vykdant Pieno direktyvos reikalavimus, paramos trukmė priklauso nuo paraiškos pateikimo dieną registruotų Gyvulių registre arba numatomų laikyti melžiamų karvių skaičiaus. Jei pareiškėjas turi ar numato laikyti 5–59 karves, tai investicinis laikotarpis yra dveji metai. Jei pareiškėjas turi ar numato laikyti daugiau nei 60 karvių, tai investicinis laikotarpis yra treji metai.

Išlaidos, susijusios su Nitrataų direktyvos reikalavimų vykdymu: mėšlidžių, srutų sukauptuvų statyba ir/ar rekonstravimas; mėšlo ir srutų laikymo, šalinimo bei transportavimo įrenginių ir mechanizmų įsigijimas; šachtinių šulinių apsaugos nuo teršimo įrangos ir medžiagų įsigijimas. Vykdant Nitrataų direktyvos reikalavimus investicinis laikotarpis yra treji metai, o paramos dydis priklauso nuo sąlyginių gyvulių (SG), kuriuos paramos gavėjas numato turėti po trejų metų, skaičiaus².

Tyrimų metu dėmesys buvo sutelktas į šių priemonių įgyvendinimo patirtį pasirinktuose šalies ūkiuose, tikintis jos naudoti Lietuvos pieno gamybos ūkiams. Buvo įvertinti ūkiai ir apklausti 48 ūkininkai iš 15 rajonų, pateikę paraiškas dalyvauti priemonėje. Duomenų analizė apėmė tuos ūkius ir tas žemės ūkio bendroves, kurie turėjo galimybę 2004–2005 m. pasinaudoti struktūrinių fondų (kaimo plėtros priemonės „Standartų laikymasis“) parama. Į analizės lauką nepateko smulkiausi ūkininkai, laikę mažiau nei penkis melžiamas karves ar mažiau nei dešimt sąlyginių gyvulių. Taip pat parama diegiant Pieno direktyvos reikalavimus negalėjo pasinaudoti pieno ūkiai, laikantys daugiau nei 200 karvių. Ūkininkai galėjo pretenduoti į abi paramos rūšis vienu

² Aplinkosaugos reikalavimai mėšlui tvarkyti, LR žemės ūkio ir aplinkos apsaugos ministrų 2005 m. liepos 14 d. įsakymas Nr. D1-367/3D-342.

metu arba rinktis vieną paramos rūšį. Leidžiamas ūkių plėtimosi dydis pagal paramos reglamentą negalėjo viršyti 50% melžiamų karvių ir/ar sąlyginių gyvulių skaičiaus.

Tyrimų tikslas – įvertinti dabartinę gamybinę padėtį šalies pieninės galvijininkystės sektoriuje vykdomos kaimo plėtros priemonės „Standartų laikymasis“ kontekste bei numatyti ateities gaires šalies pieno ūkiams. Šiam tikslui įgyvendinti reikėjo išspręsti šiuos uždavinius:

➤ įvertinti žmonių išteklius ir jų plėtotę šalies pieno ūkiuose;

➤ įvertinti Lietuvos smulkiuose ir vidutiniuose pieno ūkiuose vyraujančias pieno gamybos technologijas bei atskleisti galimybes jas tobulinti;

➤ nustatyti ūkininkams skiriamų paramos lėšų panaudojimo būdus;

➤ nustatyti taikomų priemonių – Nitratų ir Pieno direktyvų – efektyvumą smulkiems ir vidutiniams pieno ūkiams.

Darbo mokslinis naujumas ir praktinė nauda yra tai, kad pirmą kartą Lietuvoje pateikta demografinė ūkininkų, dalyvaujančių kaimo plėtros priemonėje „Standartų laikymasis“, analizė, apibendrinta jų ūkių planuojama plėtra, išanalizuotos gyvulių laikymo ir pieno gamybos technologijos, atskleistas investicijų į tam tikras gamybos priemones pasiskirstymas. Šis darbas aktualus ir Lietuvos įrangos gamintojams bei tiekėjams, kurie tiksliau gali numatyti savo veiklą, daug operatyviau tenkinti rinkos poreikius. Šios studijos parodė, kad šalies pieno ūkiai pereina prie efektyvesnių, intensyvesnių, saugesnių tiek produkcijos, tiek pačių ūkininkų ir jų šeimų sveikatos požiūriu technologijų. Be to, svarbus yra ir socialinis momentas – šiuo metu daug kalbama apie kaimo socialinės būklės gerinimą: remiantis šiuo darbu jau galima apibrėžti, kokiai kaimo gyventojų grupei gerinama socialinė būklė šių paramos priemonių (Nitratų ir Pieno direktyvų) dėka. Neabejotina šių tyrimų svarba yra šalies pieno ūkių vystymuisi ateityje, nes susidaro konkretesnis vaizdas apie tai, kokia yra tikslinė paramos gavėjų grupė, kokie jų ūkiniai interesai ir kaip tai paveiks tolesnę Lietuvos gyvulininkystės raidą. Niekas, moksliniu požiūriu, tokios statistikos nėra iki šiol pateikęs nei Lietuvoje, nei visoje ES. Tai pirmasis tokio pobūdžio atliktas darbas.

ŽMONIŲ IŠTEKLIAI IR JŲ PLĖTOTĖ PIENO ŪKIUOSE ĮGYVENDINANT PRIEMONĘ „STANDARTŲ LAIKYMASIS“

Ūkininkavimo lankstumas tampa vieninteliu lemiamu verslo organizacijos išgyvenimo ir plėtotės veiksniu. Šiame etape nei gamybos apimtis, nei pelnas ar koks kitas rodiklis patys savaime negali būti galutiniu valdymo rezultatyvumo požymiu. Vienodai svarbūs yra ne tik ūkio subjekto padėtis rinkoje, investicinis aktyvumas bei darbo našumas, bet ir žmonių išteklių plėtotė, jų darbo kokybė bei finansiniai rezultatai (Andriuščenka 2005).

Lietuva pagal dirbančiųjų žemės ūkyje dalį visame dirbančiųjų skaičiuje tarp ES šalių ir šalių kandidačių yra penktoje vietoje. Šiandieniniame Lietuvos kaime gyvena per 31,8%, o žemės ūkyje dirba apie 21% šalies gyventojų (Ribašauskienė 2004).

Tyrimo dalyvavusių Lietuvos 48 ūkininkų ūkių iš 15 rajonų skaičius pateiktas 1 lent. Duomenų analizė apėmė tuos ūkius, kurie turėjo galimybę 2004–2005 m. pasinaudoti struktūrinių fondų (Kaimo plėtros priemonė (KPP) „Standartų laikymasis“) parama. Šie šalies ūkininkai galėjo pretenduoti į abi paramos rūšis vienu metu arba rinktis vieną kurią paramos rūšį.

1 lentelė. Tyrimo dalyvavusių ūkininkų ūkių skaičius tam tikruose rajonuose

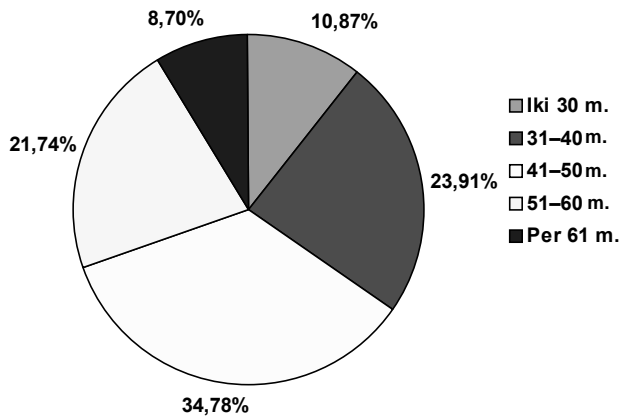
Rajonas	Ūkių skaičius
Šiaulių	6
Varėnos	6
Kaišiadorių	5
Raseinių	5
Joniškio	4
Pasvalio	4
Plungės	4
Biržų	3
Vilkaviškio	3
Kėdainių	2
Marijampolės	2
Kretingos	1
Lazdijų	1
Panevėžio	1
Skuodo	1

Vidutinis ūkininkų amžius buvo 45,2 m. Ūkininkų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes parodytas 1 pav. Gausiausią grupę sudarė 41–50 m. (34,78%), kiek mažesnes – 31–40 m. (23,91%) ir 51–60 m. (21,74%) ūkininkai. Daugiausia tyrime dalyvavusių ūkininkų buvo 31–60 m. amžiaus, vidutinis ūkininkavimo stažas – 9,15 m.

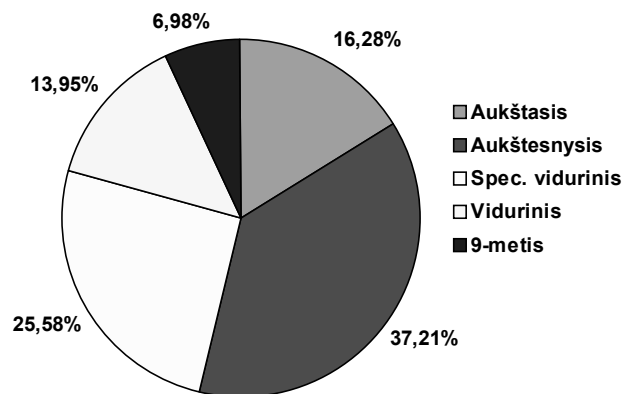
Daugiausia tyrime dalyvavusių ūkininkų turėjo aukštesniąjį išsilavinimą (37,21% – daugiausiai įvairių technikumų absolventai), kiek mažiau – specialųjį vidurinį išsilavinimą (25,28%). Aukštąjį išsilavinimą įgiję 10,87% ūkininkų (2 pav.).

Ūkiuose, be savininko, paprastai dar dirba vienas ar keli šeimos nariai. Tyrimo dalyvavusiuose ūkiuose (2 lent.) dirbo vidutiniškai 2,42 šeimos nario (įskaitant ir savininką). Samdomų darbuotojų (ne šeimos narių) buvo vidutiniškai 0,83. Per trejus metus ūkininkai numato padidinti samdomų darbuotojų skaičių vidutiniškai iki 1,46. Vadinasi, samdomos darbo jėgos poreikis per trejus metus padidėja beveik dvigubai (1,75 karto).

Galima teigti, kad šalies ūkininkai, dalyvaujantieji KPP „Standartų laikymasis“, orientuojasi į ilgalaikes savo verslo perspektyvas.

1 pav. Ūkininkų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

2 pav. Ūkininkų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

2 lentelė. Pagrindiniai ūkininkų ūkių rodikliai paramos pradžioje ir numatomas jų pokytis po trejų metų

Rodiklis	Laikotarpis	
	paramos pradžioje	trečiais metais
Samdomi darbuotojai vnt.	0,83	1,46
Ūkio dydis ha ž. ū.	75,82	87,64
naudmenų		
SG skaičius vnt.	31,58	40,44
SG skaičius 1 ha ž. ū. naudmenų	0,49	0,54
Karvių skaičius vnt.	19,46	25,71
Pieno produkcijos kvota kg	72583	104285

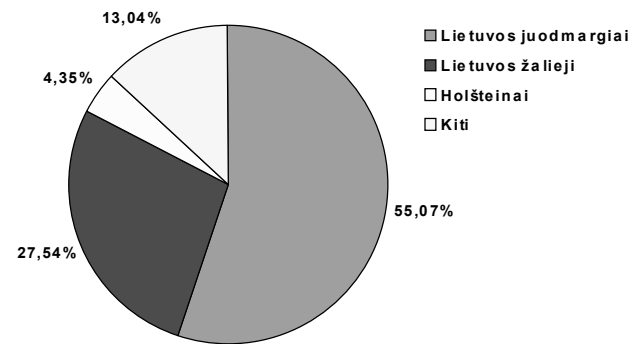
* SG – sąlyginiai gyvuliai.

TIRIAMUOSE PIENO ŪKIUOSE VYRAUJANČIŲ PIENO GAMYBOS TECHNOLOGIJŲ BEI GALIMYBIŲ JAS TOBULINTI SKLAIDOS ĮVERTINIMAS

Vidutinis ūkininkų ūkių dydis buvo 75,8 ha žemės ūkio naudmenų (2 lent.). Iš šio kiekio vidutiniškai 36,0% žemės yra nuosava, likęs plotas – nuomojamas iš valstybės ar individualių asmenų. Per trejus metus ūkininkai numato padidinti savo valdomus žemės ūkio naud-

menų plotus vidutiniškai iki 87,6 ha. Tyrime dalyvavusių ūkių žemės našumas buvo vidutiniškai 39,4 balo, dauguma plotų tinka tiek žalienoms, tiek grūdiniams augalams augini.

Ūkiuose laikomų melžiamų karvių buvo vidutiniškai 19,5 (2 lent.). Ūkininkai numato didinti bandą iki 25,7 karvės. Daugumoje tyrime dalyvavusių ūkių (55%) laikomos Lietuvos juodmargių veislės karvės, 28% ūkių – Lietuvos žaliosios, 4% ūkių – holšteinų veislės, 13% ūkių – kitų veislių melžiamos karvės (3 pav.).

3 pav. Ūkininkų laikomų galvijų veislės

Primelžiamo pieno kiekis per laktaciją buvo vidutiniškai 4975 kg (3 lent.). Vidutinis pieno riebumas buvo 4,23%, baltymingumas – 3,38%, somatinių ląstelių kiekis mililitre pieno – 194 tūkst., bakterijų kiekis mililitre pieno – 44 tūkst. Paramos pradžioje ūkiai turėjo vidutiniškai 72583 kg pieno gamybos kvotą (2 lent.), tačiau teikė paraiškas kvotą didinti iki 104285 kg. Primelžtas pienas buvo realizuojamas vidutiniškai po 0,6 Lt už vieną litrą (3 lent.).

3 lentelė. Pieno kiekis, kokybė ir realizacijos kaina

Rodiklis	Vidutinis	Minimalus	Maksimalus
Pieno kiekis per laktaciją kg	4975	3000	7129
Pieno riebumas %	4,23	3,70	5,11
Pieno baltymingumas %	3,38	3,05	3,9
Somatinių ląstelių kiekis piene tūkst./ml	194	36	400
Mikroorganizmų kiekis piene tūkst./ml	44	21	84
Pieno realizacijos kaina Lt/l	0,6	0,4	0,8

Ūkininkų ūkiuose buvo laikoma vidutiniškai 31,6 SG (2 lent.). Per trejus metus numatoma padidinti vidutiniškai iki 40,4 SG. Svarbus rodiklis yra sąlyginių gy-

vulių skaičius, tenkantis 1 ha žemės ūkio naudmenų. Jis parodo, kiek gyvulių su mėšlu išskiriamo azoto galima įterpti į turimą ūkio naudmenų plotą, neviršijant aplinkosauginių normų (pagal Nitratų direktyvą leistina riba yra 1,7 SG/ha žemės ūkio naudmenų). Šis rodiklis taip pat parodo, kaip intensyviai vyksta gyvulininkystės gamyba konkrečiame ūkyje, koku laipsniu turimos ūkio naudmenos panaudojamos gyvulininkystei vystyti. Taigi vidutinis SG skaičius 1 ha žemės ūkio naudmenų tyrime dalyvavusiuose ūkiuose sudarė 0,49. Padidinus gyvulių skaičių iki planuojamo dydžio, vidutinis SG skaičius 1 ha žemės ūkio naudmenų trečiaisiais paramos metais sudarys 0,54 SG/ha. Toks, kad ir nežymus, didėjimas rodo gyvulininkystės gamybos intensyvėjimo tendenciją. Kartu tai rodo, kad organinės kilmės azoto sklaida dar nesiekia aplinkai pavojingų ribų ir gyvulininkystei vystyti šiuo atžvilgiu šalyje yra didelė potenciali erdvė.

Tyrime dalyvavę ūkiai turėjo vidutiniškai 1140,6 m² ploto gamybinius pastatus, iš kurių 512,6 m³ (44,9%) sudarė patalpos, skirtos gyvuliams laikyti (tvartai, karvidės ir kt.). Ūkiai, kurie, be gyvulininkystės, dar verčiasi ir augalininkyste, įprastai turi didesnius gamybinių pastatų plotus (grūdų sandėlius ir t. t.) ir mažesnę jų dalį sudaro pastatai, skirti gyvuliams laikyti.

Galvijų fermose gali būti taikomos dvi gyvulių laikymo sistemos: 1) tvartinė ir ganyklinė (gyvuliai žiemą laikomi tvarte, vasarą – ganykloje), 2) tvartinė (gyvuliai žiemą ir vasarą laikomi tvarte). Karves išginus į ganyklą, darbų apimtys tvartuose gerokai sumažėja, todėl daugiau laiko lieka laukų darbams. Lietuvoje daugeliui ūkininkų vasarą naudingiau karves ir veislinį prieauglį ganyti. Saulės spinduliai ir grynas oras teigiamai veikia prieauglio raumenų, skeleto, virškinamojo trakto ir kitų organų vystymąsi. Veršeliai užsigrūdina, tampa atsparesni įvairioms ligoms – tai būsimų karvių ilgaamžiškumo pagrindas (Vaičionis, Ribikauskas 2003).

Išanalizavus ūkiuose naudojamas gyvulių laikymo technologijas, matyti, kad 90% ūkių melžiamos karvės yra laikomos pririštos ir tik 10% ūkių – palaidos. Palaidas laikymo būdas yra palankesnis gyvulių gerovės atžvilgiu, tačiau dar nėra populiarus Lietuvoje. Vyraujantis karvių melžimo būdas buvo melžimas mobilia įranga į kibirėlius, tokią technologiją taikė 62,5% tyrime dalyvavusių ūkių (4 pav.). Beveik trečdalis ūkių (29,2%) nenaudojo jokios melžimo įrangos, t. y. melžė karves rankomis. Pieno direktyva nedraudžia tokio melžimo būdo, tačiau visi šie ūkiai pasinaudos paramos priemone ir jos lėšomis mechanizuos pieno gamybą.

ŪKININKAMS SKIRIAMŲ PARAMOS LĖŠŲ PANAUDOJIMAS

Duomenys apie paramos metu gautų lėšų panaudojimą pavaizduoti 5–8 paveiksluose. Investicijų analizė parodė, kas ūkininkams yra svarbiausia, kokias gamybos priemones jiems reikia tobulinti ar įsigyti, kad atitiktų ES standartų reikalavimus ir modernizuotų savo ūkį.

71% tyrime dalyvavusių ūkių teikė paraiškas dalyvauti abiejose paramos priemonėse, t. y. siekė gauti paramą tiek Pieno, tiek Nitratų direktyvai įgyvendinti. 29% ūkių teikė paraiškas tik pagal Pieno direktyvos priemonę. Ūkių, siekiančių paramos vien Nitratų direktyvos reikalavimams įgyvendinti, nebuvo.

Analizuojant vienai ar kitai gamybos priemonei skiriamų lėšų apimtį, matyti, kad įgyvendinant Pieno direktyvos reikalavimus daugiausiai pinigų – 57% visų lėšų, gaunamų Pieno direktyvai įgyvendinti, – ūkininkai skiria melžimo įrangai įsigyti (5 pav.). Antroje vietoje pagal skiriamų lėšų kiekį yra pieno aušinimo įranga – 22%, trečioje – 11% lėšų skirta tvartų vandentiekiiui ir gyvulių girdymo įrangai, ketvirtoje – 10% – patalpų, gyvulių stovėjimo vietoms ir pan. įrengti.

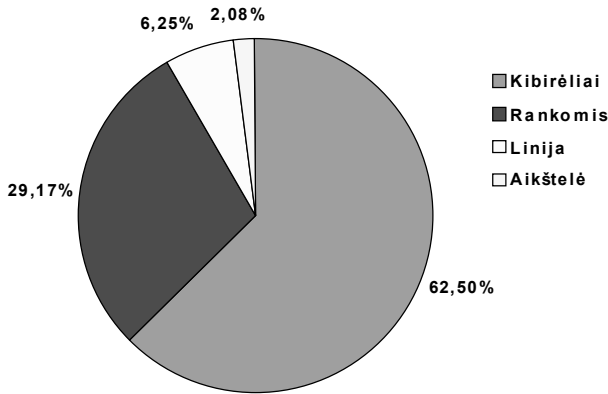
Investicijos Nitratų direktyvai įgyvendinti pasiskirstė maždaug tolygiai (6 pav.) ir 37% lėšų yra skirta mėšlo šalinimo technikai, 33% – mėšlo paskleidimo ir 30% – mėšlo ir srutų kaupimui sutvarkyti (mėšlidės, srutų sukauptuvai).

Kai kurių gamybos priemonių poreikis pieno gamybos ūkiuose matyti 7 ir 8 pav., kuriuose pavaizduota ūkių pasiskirstymas pagal daromų investicijų pobūdį. 37,6% ūkininkų, pretenduojančių gauti paramą Pieno direktyvai įgyvendinti, numatė įsigyti melžimo įrangą, 31,8% – pieno aušinimo įrangą ir po 15,3% – patalpų sutvarkymui bei vandentiekio ir girdymo įrangai. Nitratų direktyvai įgyvendinti 43,2% ūkių numato įsigyti mėšlo šalinimo techniką, 34,1% – mėšlo paskleidimo techniką, 22,7% – įsirengti mėšlides ir srutų sukauptimo talpas.

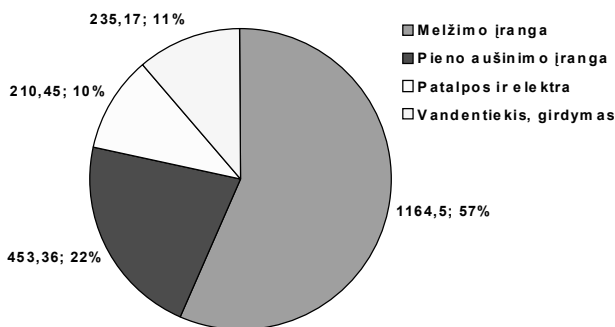
TAIKOMOS PRIEMONĖS „STANDARTŲ LAIKYMASIS“ EFEKTYVUMAS

Pieno ūkio modernizavimas bei restruktūrizavimas yra viena prioritetinių pieno ūkio plėtros krypčių. Investicijos reikalingos pieno gamybos efektyvumui, žalio pieno kokybei gerinti, veterinarijos ir higienos reikalavimams įgyvendinti (Urbšienė 2005). Pagrindinės investicijų kryptys yra šaldymo bei melžimo įrangos, gamybinių pastatų renovacija ir naujų statyba, pašarų ruošimo technikos, mėšlo utilizavimo įrangos įsigijimas. Daugiausia investicijų reikia naujai kuriamiems ūkiams, kuriuose būtina ne tik statyti tvartus, bet ir įsigyti pašarų ruošimo techniką, atnaujinti ganyklas, įrengti mėšlides ir siloso saugyklas.

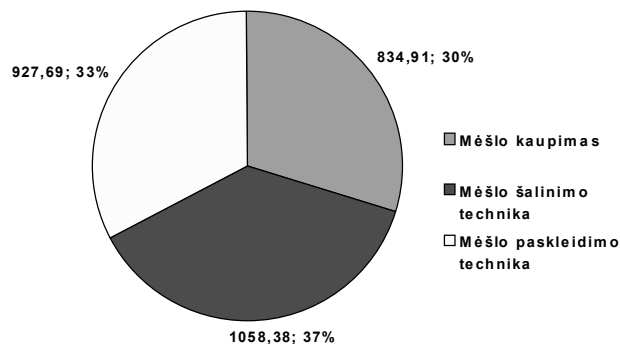
Pieno ūkiams pasinaudojus KPP „Standartų laikymasis“ – investuojant į šiuolaikinius brangius žemės ūkio įrengimus bei techniką, augant darbo užmokesčiui, pieno gamybos savikaina turėtų artėti prie vidutinio ES šalių lygio. Todėl, siekiant išlaikyti pieno ūkių konkurencingumą, būtina kelti veiklos efektyvumą (didinti darbo našumą, karvių produktyvumą ir pan.) bei vykdyti racionalią investicinę politiką, daugiau dėmesio skiriant fermos įrangai (tai didina darbo našumą), ieškant galimybių pigiau statyti tvartus (šalto tipo, palaido karvių laikymo, rekonstruojant turimus tvartus).

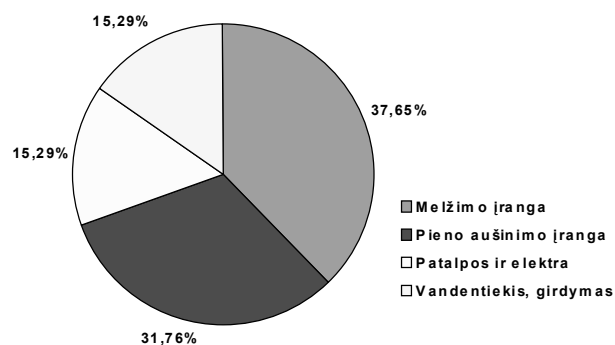
4 pav. Karvių melžimo technologijos ūkininkų ūkiuose

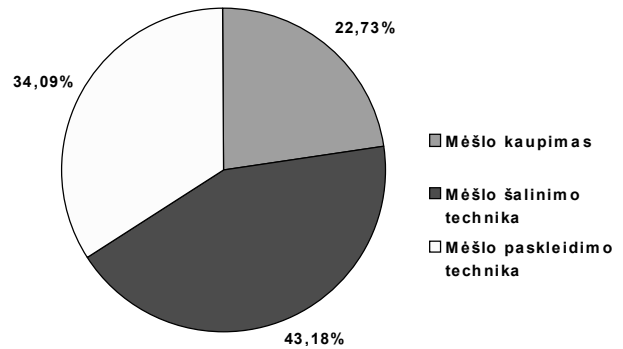
5 pav. Ūkininkų investicijos Pieno direktyvai įgyvendinti tūkst. Lt ir %

6 pav. Ūkininkų investicijos Nitratų direktyvai įgyvendinti tūkst. Lt ir %

7 pav. Ūkininkų pasiskirstymas pagal atliekamų investicijų Pieno direktyvai įgyvendinti pobūdį

8 pav. Ūkininkų pasiskirstymas pagal atliekamų investicijų Nitratų direktyvai įgyvendinti pobūdį

Pieno direktyvos įdiegimas Lietuvos ūkiuose. Daugumoje 2004–2005 m. tirtų ūkių numatyta savomis lėšomis baigti įrengti pagalbines patalpas, skirtas pienui laikyti: sutvarkyti šių patalpų sienas, grindis, lubas, buitines melžėjos patalpas, tinkamai įrengti vietą karvėms melžti. Karvidėse bus suremontuotos patalpos nekeičiant gyvulių laikymo technologijos. Galvijai toliau bus auginami pririšti (90% ūkių), bet bus įdiegti pakeitimai, siekiant aukštesnių gyvūnų gerovės standartų (sutvarkytas apšvietimas, pagerintas patalpų mikroklimatas).

Numatytų priemonių įdiegimas padės išvengti pieno užteršimo galimybės pieno aušinimo patalpoje. Pieno saugojimo patalpų ir įrangos medžiagos visiškai atitiks HN 16 „Medžiagos ir gaminiai, kontaktuojantys su maisto produktais. Bendrieji reikalavimai“ reikalavimus. Darbo aplinkos neigiamas poveikis dirbantiems bus minimalus, atsižvelgus į Sveikatos apsaugos ministro 1998 12 31 įsakymą Nr. 799, patvirtinta Higieninė kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacija. Higieninės melžėjų darbo sąlygos pagerės, nes bus įrengtos higienos patalpos, bus ergonomiškesnė darbo aplinka, esant naujai melžimo įrangai, sutrumpės karvių bandos melžimo trukmė, todėl darbuotojai, prižiūrintys ir melžiantys gyvulius, galės daugiau laiko skirti bendrajai gyvulių higienai užtikrinti, jų priežiūrai. Melžimo režimas bus fiziologiškai palankesnis gyvuliams, todėl tikimasi pieno kokybės pagerėjimo sumažinus slaptų mastitų skaičių melžiamų karvių bandose. Šalies smulkių ir vidutinių ūkių karvidėse bus įgyvendintos Galvijų pastatų technologinio projektavimo taisyklėse TPT-1-97 ir Ūkinės paskirties gyvūnų reikalavimų sąlygose bei Pažangaus ūkininkavimo taisyklėse pateiktos rekomendacijos.

Nitratų direktyvos įdiegimas Lietuvos ūkiuose. Investicijų panaudojimo metu ūkiuose bus visiškai sutvarkyta mėšlo kaupimo technologija, išspręsta mėšlo šalinimo iš karvidžių bei kraikinio mėšlo paskleidimo laukuose problema. Ūkiuose diegiamos Nitratų direktyvos priemonės bus vykdomos atsižvelgiant į galiojančių normatyvinių dokumentų reikalavimus: 1) aplinkosauginius reikalavimus mėšlui tvarkyti; 2) vandens apsaugos nuo taršos azoto junginiais iš žemės ūkio šaltinių reikalavimus; 3) Pažangaus ūkininkavimo taisyklių ir patarimų rekomendacijas; 4) Galvijų pastatų technologinio projektavimo taisyklės TPT-1-97.

Šių priemonių įdiegimas ne tik įgalins visiškai išspręsti aplinkosaugos problemas prie fermų, užtikrinti minėtų normatyvinių aktų įgyvendinimą, bet ir padės sumažinti ūkininko išlaidas trąšoms (pirmiausia azoto) pirkti, padės ūkiams orientuotis darnaus ūkio vystymo kryptimi, nepažeidžiant apylinkių ekosistemos, išsaugant kraštovaizdį.

Lietuvoje kaimo plėtros kryptys, numatytos 2004–2006 metams, turėtų išlikti ir ateityje (2007–2010 m.), o pasikeitus ES paramos kryptims, valstybė turėtų ir toliau finansuoti veiksmingiausias paramos programas, atsižvelgdama į būsimų paramos gavėjų aktyvumą ir įvertinusi dabartinius pokyčius šalies žemės ūkyje.

Visoje Lietuvos pieno gamybos, perdirbimo ir produktų pateikimo vartotojui grandinėje siekiama pažangos ir efektyvumo: nuolat tobulinama pieno produktų kokybė, gerinant produktų saugą; plečiamas pieno produktų asortimentas, atsižvelgiant į kintančius vartotojų poreikius; restruktūrizuojami ir modernizuojami pienininkystės ūkiai; gerinamas gyvulių genetinis potencialas, šėrimo ir laikymo sąlygos, atsiranda įdarbinimo kaime galimybės.

Kuriant Lietuvoje modernų, efektyvų ir konkurencingą pieno ūkį būtina turi būti atsižvelgiama į mokslinių tyrimų rezultatus. Valstybė, panaudodama ekonominius švertus, turi skatinti gamintojus didinti pieno gamybos apimtį ir gerinti pieno kokybę, padedant įgyvendinti ES veterinarijos, sanitarijos, aplinkos apsaugos, gyvūnų gerovės reikalavimus.

IŠVADOS

1. ES paramos pagal priemonę „Standartų laikymasis“ siekia vidutinio amžiaus, turintys apie 10 metų ūkininkavimo praktiką, pakankamai gyvulininkystės srityje išsilavinę ūkininkai, turintys didesnius pieno ūkius bei gausesnes gyvulių bandas, nei statistinis registruotų ūkininkų ūkių Lietuvos vidurkis.

2. Samdomos darbo jėgos poreikis šalies smulkiuose ir vidutiniuose pieno ūkiuose per trejus metus padidėja beveik dvigubai (1,8 karto).

3. Vyraujanti melžiamų karvių laikymo technologija pieno ūkiuose yra saitinis laikymas, o melžiama – mobilia įranga į kibirėlius.

4. Pieno direktyvai įgyvendinti didžiausias poreikis yra melžimo ir pieno aušinimo įrangai. Nitrato direktyvai įgyvendinti didžiausias poreikis yra mėšlo šalinimo ir paskleidimo technikai.

5. 71% tyrime dalyvavusių smulkių ir vidutinių pieno ūkių teikė paraišką dalyvauti abiejose paramos priemonėse, t. y. siekė gauti paramą tiek Pieno, tiek Nitrato direktyvai įgyvendinti. 29% ūkių teikė paraišką tik pagal Pieno direktyvos priemonę. Ūkių, siekiančių paramos vien Nitrato direktyvos reikalavimams įgyvendinti, nebuvo.

6. Įgyvendinant Pieno direktyvos reikalavimus daugiausiai pinigų – 57% visų lėšų, gaunamų Pieno direktyvai įgyvendinti – ūkininkai skiria melžimo įrangai įsigyti. Antroje vietoje pagal skiriamų lėšų kiekį yra pieno aušinimo įranga – 22%, trečioje – 11% lėšų skirta tvartų vandentekiui ir gyvulių girdymo įrangai, o ket-

virtoje – 10% lėšų skirta patalpoms, gyvulių stovėjimo vietoms ir pan. įrengti.

7. Investicijos Nitrato direktyvai įgyvendinti pasiskirstė tolygiai: 37% lėšų yra skirta mėšlo šalinimo technikai, 33% – mėšlo paskleidimo ir 30% – mėšlo ir srutų kaupimui sutvarkyti (mėšlidės statybai, srutų sukauptuvų įrengimui).

PADEKA

Nuoširdžiai dėkojame už suteiktą informaciją ūkininkams, už glaudų bendradarbiavimą VŠĮ Plėtros ir informacijos centro direktoriui dr. **Peter Doubravsky** ir projektų vadovei dr. **Donatai Uchockienei**.

Literatūra

1. Andriuščenka, J. 2005. „Strateginė verslininkystė: tendencijos ir perspektyvos“, *Vagos, LŽŪU Mokslo darbai*. 66(19): 80–91.
2. Bleizgys, R.; Čėsna, J. 2001. „Alternatyvių karvidžių technologijos ir kenksmingų dujų emisija“, *Veterinarija ir zootechnika* 15(37): 15–18.
3. Boyazoglu, J. 1998. “Livestock farming as a factor of environmental, social and economic stability with special reference to research”, *Position paper. Livestock Production Science* 57: 1–14.
4. HELCOM 1998. “Agenda 21 for the Baltic Sea Region, Sector Report – Agriculture”, *Baltic 21 Series*. No 2/98, 73 p.
5. Herren, V. R. 1994. *The science of animal agriculture*. New York, NY: Delmar Publishers, 335 p.
6. Jukna, Č.; Andrus, K.; Alksnis, A. 1994. *Pieninė galvijininkystė JAV*. Kaunas, 232 p.
7. *Lietuvos ūkio plėtros prognozė 2004–2007 metams* // www.finmin.lt/selecpage.do
8. Poulsen, H. D.; Kristensen, V. F. 1998. “Standard values for farm manure. A revaluation of the Danish standard values concerning the nitrogen, phosphorus and potassium content of manure”, *DIAS Report Animal Husbandry*. No. 7. 160 p.
9. Poviliūnas, A. 2002. „Europos Sąjungos kaimo plėtros politikos tapsmas“, *Žemės ūkio mokslai*. 4 (priedas): 14–20.
10. Rickinson, M. 2001. “Learners and learning in Environmental Education: a critical review of the research”, *Environmental education Research* 7(3): 207–320.
11. Ribašauskienė, E. 2004. „Kaimo plėtros tendencijos Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse“, *Rinkotyra: Žemės ūkio ir maisto produktai*. Vilnius: LAEI, 5(26): 63–71.
12. Ribikauskas, V.; Vaičionis, G. 2004. „Mėsinių tipo galvijų tvartų mikroklimato įvertinimas“, *Gyvulininkystė*. Mokslo darbai. LVAGI, 44: 63–75.
13. Rushen, J. 2003. “Changing concepts of farm animal welfare: bridging the gap between applied and basic research”, *Applied Animal Behaviour Science* 81: 199–214.
14. Urbšienė, D. 2005. „Silosuotų cukrinių runkelių griežinių įtaka karvių produktyvumui ir pieno kokybei“, *Vagos. LŽŪU Mokslo darbai* 66(19): 66–71.
15. Vaičionis, G.; Ribikauskas, V. 2003. „Azoto, fosforo ir kalio dinamika atviro tipo karvidėse, esant skirtingoms gal-

vijų laikymo ir mėšlo kaupimo technologijoms“, *Gyvuli-ninkystė*. Mokslo darbai. LVAGI, 42: 117–129.

**Ina Skurdenienė, Vytautas Ribikauskas,
Gediminas Vaičionis**

EFFECT OF “STANDARDIZATION” RURAL DEVELOPMENT MEASURES ON THE DEVELOPMENT OF DAIRY FARMS IN LITHUANIA

S u m m a r y

Agriculture is a sector in Lithuania that plays an important role in the country's economy and at the same time performs a significant social ethno-cultural and environmental function. Rural development and the agricultural sector have undergone several changes during the transition period from one economic system to another. Rural areas are regarded as the country's infrastructure determining the living standards of the urban and rural population. The economic development of the two branches of agriculture – crop production and livestock production – is harmonised not enough. The economic and social changes in agriculture and country life have been significant, especially in farming revenues, technologies, farm size, agricultural employment and rural life style. There were examined 48 farmers' farms (with specialization in milk products manufacturing) from 15 districts of Lithuania. This article shows the way of functioning of the rural development measures “Standardization” (Nitrates Directive 91/676/EEC and Council Directive 92/46/EEC – Milk Directive) for farm manure and milk production in the range of supporting the development of rural areas in Lithuania. The results of the investigation show that 71 percent of small and average milk farms decided to make a request according to either of the directives (Nitrates and Milk) and 29 percents – according to Milk Directive. This is the first study on the implementation of rural development measures “Standardization” in Lithuania.

Key words: rural development, measures, stock-raising, farm, milk production, technologies, environmental control, employment, investment

**Ина Скурдянене, Витаутас Рибикаускас,
Гедиминас Вайчёнис**

ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕР ПО РАЗВИТИЮ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ЛИТВЕ „ВНЕДРЕНИЕ СТАНДАРТОВ“ В МОЛОЧНОМ ЖИВОТНОВОДСТВЕ

Резюме

Хозяйственная политика Литовской Республики в составе Европейского Союза направлена на обеспечение хозяйственного роста и повышение жизненного уровня населения страны. Одним из важнейших секторов является сельское хозяйство, особенно животноводство. В этой отрасли необходима такая политика поддержки, которая обеспечит доходы для всех видов хозяйств, позволит совершенствовать производственные технологии и повысить конкурентоспособность хозяйств (особенно по производству молока), совместить природоохранные меры с дальнейшим развитием сельскохозяйственных районов (директивы Совета ЕС 92/46/ЕЕБ и 91/676/ЕЕБ). Цель наших исследований – оценить современное состояние специализирующихся на молочном животноводстве хозяйств Литвы, сделать прогнозы тенденций их развития на основании осуществляемых ЕС мероприятий по охране природы и развитию сельского хозяйства „Внедрение стандартов“. В качестве объектов исследования были избраны 48 хозяйств из 15 районов Литвы. Установлено, что фермеры заявки подали следующим образом: по обеим программам (по Директиве нитратов и по Директиве молока) – 71%; только по Директиве молока – 29%; только по Директиве нитратов – заявок не подал никто. Это первое большое исследование молочного животноводства Литвы.

Ключевые слова: развитие, животноводство, молочное животноводство, хозяйство, технологии, охрана природы, инвестиции